

Шелкунова Н.Л.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Баличева Л.В.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Сучасна система вищої освіти потребує нових підходів до викладання історії, що передбачають інтеграцію гуманітарних, соціальних і когнітивних наук. Міждисциплінарність є не лише методологічним принципом, а й інструментом розвитку критичного мислення здобувачів, їхньої аналітичної автономії та здатності до рефлексії. Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне моделювання міждисциплінарних підходів у викладанні історії в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) як ефективного інструменту формування критичного мислення здобувачів. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні системного, компетентнісного та діяльнісного підходів, а також елементів педагогічного моделювання, що дало змогу сформуванню цілісної моделі інтегрованого навчання історії. Застосовано методи аналізу, синтезу, порівняння, педагогічного проєктування, логічного узагальнення та структурно-функціонального моделювання. Результати дослідження відображають побудову трьох векторів міждисциплінарного підходу. Перший вектор представлений у структурно-логічній моделі формування критичного мислення, що окреслює взаємозв'язок між освітнім середовищем, інтеграційними механізмами дисциплін і результативними компетентностями. Другий вектор полягає в систематизації складників формування критичного мислення, спрямованих на його послідовний розвиток у здобувачів під час вивчення історії. Третій вектор обґрунтовує міждисциплінарну взаємодію, демонструючи гармонійну синергію історії з гуманітарними науками. Висновки дослідження підтверджують, що впровадження міждисциплінарного підходу у викладанні історії сприяє глибшому розумінню соціально-культурних контекстів, розвитку аналітичного мислення, формуванню навичок аргументації та рефлексії. Запропонована авторами модель, складники формування критичного мислення й схема взаємодії дисциплін створюють концептуальну основу сучасної системи історичної освіти у ЗВО, що орієнтована на формування інтелектуальної автономії здобувачів та їхньої готовності до усвідомленої громадянської позиції.

Ключові слова: міждисциплінарність, інтегративна освіта, модель формування мислення, когнітивна рефлексія, методологія вищої освіти.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта перебуває в процесі глибокої трансформації, що супроводжується переосмисленням освітніх парадигм і пріоритетів. У центрі цих змін постає завдання сформувати в здобувачів здатність критично мислити, аналізувати інформацію, робити самостійні висновки та ухвалювати обґрунтовані рішення. Викладання історії має значний потенціал для розвитку аналітичного мислення, адже її зміст охоплює роботу з фактами, джерелами, інтерпретаціями та ціннісними судженнями. Проте традиційна модель викладання історії, зорієнтована переважно на репродуктивне засвоєння

знань, уже не відповідає викликам сучасного інформаційного суспільства. Її необхідно модернізувати шляхом запровадження міждисциплінарного підходу, що дає змогу поєднати історичну освіту з філософськими, соціологічними, культурологічними й психологічними концепціями, розширюючи інтелектуальний і когнітивний простір здобувачів. Попри численні дослідження феномена критичного мислення, його формування під час вивчення історії залишається несистемним і методологічно неузгодженим. Це становить основну проблему сучасної педагогічної практики, яка потребує інтеграції філософських, психологічних,

педагогічних і соціокультурних підходів для створення нової освітньої моделі, що здатна активізувати пізнавальну діяльність здобувачів, формувати історичну рефлексію та вміння осмислювати минуле у взаємозв'язку з сучасністю.

Попри зростання кількості наукових праць, присвячених розвитку критичного мислення, питання його цілеспрямованого формування під час викладання історії у ЗВО досі не отримало належного узагальнення. Крім того, недостатньо досліджено інтеграцію історії з філософією, соціологією, культурологією та психологією для розвитку критичного мислення, а також пошук ефективних дидактичних технологій міждисциплінарної взаємодії.

З огляду на зазначене, у дослідженні запропоновано концептуальну модель міждисциплінарного підходу до викладання історії, що поєднує елементи філософського, соціологічного, культурологічного та психологічного аналізу. Основною метою є створення цілісного освітнього простору, у якому історія є інтеграційним ядром розвитку критичного мислення здобувачів. Реалізація такого підходу забезпечує системність формування аналітичних і рефлексивних умінь, активізує пізнавальну діяльність здобувачів та сприяє розвитку їхньої інтелектуальної автономії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасної наукової літератури з проблем формування критичного мислення в освітньому процесі дозволяє простежити зміщення акцентів від загальнотеоретичних розглядів до конкретних педагогічних методик та міждисциплінарних моделей. Так, Д. Арбелаз-Кампілло, В. Тацій, М. Рохас-Багамон та О. Данильян висвітлюють соціокультурне значення критичного мислення, підкреслюючи, що здатність мислити критично є фундаментом громадянської зрілості сучасного суспільства [1]. На ризиках використання освітнього процесу як інструменту ідеологічного підкорення в контексті політичної педагогіки наголошує П. Лисянський [2]. У сфері освітніх технологій Г. Маринченко й С. Моцак демонструють, що дистанційне навчання створює нові виклики для формування критичного мислення, особливо через обмеження інтерактивності та контролю, і водночас пропонують шляхи їхнього подолання [3]. У науковій роботі щодо формування критичного мислення у ЗВО М. Жумбей, Л. Руснак і Т. Лагодич окреслюють методичні підходи, які стали основою для побудови наших моделей і алгоритмів [4]. На формуванні критичного мислення в процесі викладання

іноземної мови зосереджуються В. Щербицька, І. Письменна та В. Голяк [5]. Це розкриває потенціал міждисциплінарного підходу, у якому мовна компетенція слугує не лише інструментом спілкування, а й засобом аналізу та оцінювання інформації. Науковиця С. Мединська підкреслює, що професійна мотивація може бути основою для стимулювання мислення, якщо поєднати тематичний контент із критичною рефлексією [6].

Дослідники В. Скіртач і Р. Мартинов демонструють, як тематична близькість соціально-політичних ідей до історичного матеріалу дає змогу ефективно інтегрувати політологічні підходи [7]. Науковиця Ш. Лопес-Фернандес та колеги (С. López-Fernández et al.) пропонують методики впровадження історичного мислення через інструкції з помилками (error-based instruction) [8]. Вчені М. Мартінес-Іта (М. Martínez-Hita), К. Гомес-Карраско (С. Gómez Carrasco) та П. Міральєс-Мартінес (Р. Miralles-Martínez) додають до дискурсу елемент гейміфікації у викладанні історії, показуючи, що інтерактивні освітні сценарії можуть підсилити залучення здобувачів до процесу критичного аналізу [9].

Значну увагу ролі переконань викладачів у педагогічній практиці приділяють С. Гестсдоттір (S. Gestsdóttir), Я. ван Дрі (J. Van Drie) та К. ван Бокстел (С. van Boxtel), які аналізують, як особисті переконання педагогів щодо історичного мислення впливають на застосування відповідних методик в освітньому процесі [10]. У ширшому освітньому контексті К. Дваєр (С. Dwyer) аналізує виклики розвитку критичного мислення, виявляючи когнітивні, організаційні й культурні обмеження, що мають бути враховані при розробленні моделі [11]. У межах тренінгових підходів В. Батді та співавтори (V. Batdı et al.) подають емпіричні дані щодо ефективності різних програм розвитку критичного мислення [12].

Дослідники В. Гончарук, Л. Дрогомирецька та Н. Петрова аналізують сучасні педагогічні технології викладання історії України, що дозволяє ефективно інтегрувати цифрові ресурси з міждисциплінарними підходами [13]. На інноваційні методи й цифрові ресурси у ЗВО звертає увагу Л. Козлова, обґрунтовуючи потребу модернізації освітніх підходів [14]. У межах теорії педагогіки О. В. Хоменко демонструє, як міждисциплінарна інтеграція підтримує професійну мовну особистість – паралель, що стимулює ідеї інтеграції мови й історії [15]. Підходи до міждисциплінарної інтеграції в гуманітарних дисциплінах систематизують І. Марчук, Н. Нагорна та Н. Іванова,

окреслюючи методичні стратегії, які можна адаптувати до історичної освіти [16].

Отже, наведений огляд підтверджує, що українські дослідники акцентують на адаптації методик, технологій і мотиваційних складників у межах ЗВО, тоді як закордонні науковці доповнюють цей напрям шляхом упровадження емпіричних моделей, гейміфікації, дослідження переконань викладачів та аналізу нових викликів.

Постановка завдання. Мета статті – визначити, обґрунтувати та представити міждисциплінарні підходи у викладанні історії, спрямовані на формування критичного мислення здобувачів вищої освіти. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

1) теоретично обґрунтувати структурно-логічну модель формування критичного мислення під час викладання історії;

2) дослідити етапи формування критичного мислення здобувачів під час викладання історії, виходячи з принципів міждисциплінарної інтеграції;

3) побудувати схему міждисциплінарної взаємодії, що демонструє взаємозв'язок історії з іншими гуманітарними науками як основу цілісного пізнавального процесу.

Реалізація пропонованих завдань забезпечить не лише розв'язання досліджуваної проблеми, а й стане основою для створення практичної моделі освітнього процесу, що підвищить ефективність викладання історії у ЗВО та сприятиме формуванню аналітичного потенціалу майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХІ століття характеризується глибокими соціальними й цивілізаційними трансформаціями, що окреслюють нові траєкторії суспільного розвитку. Традиційний світовий порядок, який формувався протягом століть, поступово втрачає стабільність, поступаючись місцем оновленим моделям взаємодії. Динаміка глобальних змін створює нову соціальну реальність, що зумовлює потребу переосмислення форм колективної свідомості й підвищення рівня суспільної рефлексії. Історія переконливо свідчить, що саме в періоди докорінних змін зростає необхідність критичного осмислення минулого й сучасного. Такий підхід дає змогу глибоко усвідомити виклики сьогодення, сприяє виробленню стратегічного бачення майбутнього й водночас запобігає поширенню деструктивних суспільних тенденцій. Критичне мислення в цьому розумінні – це не лише інтелектуальна навичка, а й своєрідний індикатор духовного

здоров'я суспільства, що забезпечує стійкість до маніпуляцій і сприяє формуванню зрілої громадянської позиції. На думку Д. Арбелаз-Кампілло та колег, критичне мислення в сучасній соціальній філософії є особливо актуальним в умовах посилення релятивістських та нігілістичних настанов, коли критика часто перетворюється на самоціль [1, с. 12].

Освіта – один із найпотужніших чинників формування світогляду. Крім того, в авторитарних режимах вона часто набуває характеру ідеологічного засобу впливу, спрямованого на відтворення влади та консолідацію суспільства довкола нав'язаних цінностей. Контроль за змістом освітніх програм, селекція навчальних матеріалів та тиск на викладацьке середовище стають елементами системи, спрямованої на підтримку офіційної доктрини. Як зазначає П. Лісянський, така практика спричиняє деформацію пізнавальних процесів, обмежує можливості критичного сприйняття дійсності та формує пасивну, залежну від влади свідомість. Відсутність простору для вільного мислення має тривалі наслідки: суспільство втрачає інтелектуальну автономію, а система освіти – свою гуманістичну місію [2, с. 113]. Зважаючи на це, розвиток критичного мислення – не лише педагогічне, а й важливе соціальне завдання, спрямоване на забезпечення стійкості демократичних інститутів.

Формування критичного мислення в здобувачів освіти є важливим компонентом підготовки майбутніх фахівців до практичної діяльності, активного життя та адаптації до умов сучасного світу. Така здатність сприяє ухваленню обґрунтованих рішень, розвитку креативності, умінню аналізувати складні ситуації та знаходити інноваційні шляхи їхнього розв'язання. Науковці справедливо зазначають, що критичне мислення – це процес оцінювання об'єктивності й логічної послідовності суджень, уміння бачити причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати альтернативні позиції й змінювати власні погляди під впливом аргументів і фактів. Воно є формою рефлексивного мислення, у якому знання є не остаточною метою, а інструментом осмислення [4, с. 18]. Зрілість критичного мислення визначається здатністю до переконливої аргументації та розвинутою комунікативною компетентністю. Ці якості стають основою професійної ефективності сучасного випускника ЗВО, забезпечуючи йому можливість діяти самостійно, відповідально та творчо.

Отже, для розкриття сутності міждисциплінарного підходу до викладання історії у ЗВО

доцільним є розроблення структурно-логічної моделі, що відображає взаємозв'язки між складниками освітнього процесу, механізмами інтеграції дисциплін та очікуваними результатами навчання. Така модель дає змогу представити процес формування критичного мислення як систему взаємопов'язаних елементів, що містить передумови, міждисциплінарну взаємодію, освітньо-педагогічні технології та очікувані результати навчання здобувача (рис. 1).

Представлена послідовність блоків окреслює логіку системного підходу до формування критичного мислення здобувачів під час вивчення історії. Особливість цього підходу полягає в багаторівневій інтеграції дисциплін, що забезпечує єдність теоретичних і практичних знань. При цьому освітньо-педагогічні технології є механізмом, що забезпечує перехід від пізнавальної активності до рефлексії та критичного осмислення історичних фактів. Унаслідок такого процесу здобувач освіти не лише засвоює історичний матеріал, а набуває інтелектуальної автономії, що є показником сформованого критичного мислення.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що технології розвитку критичного мислення сьогодні посідають провідне місце в освітньому просторі, оскільки вони забезпечують виховання вдумливої, самостійної та творчої особистості.

Особливої актуальності ця компетентність набула в умовах повномасштабної війни, коли інформаційне середовище переповнене суперечливими повідомленнями, фейками та маніпуляціями. Для значної частини суспільства стало характерним поверхове сприйняття інформації без її глибокого осмислення чи перевірки. Дослідники зазначають, що відсутність навички аналітичного мислення й критичної оцінки змісту призводить до інформаційного перенасичення та втрати здатності самостійно формувати власні судження [5, с. 73]. Така ситуація створює ризик «ментального зомбування» особистості, коли індивід беззастережно приймає нав'язані інтерпретації дійсності. З огляду на це, завдання освіти – не просто передавати знання, а розвивати в здобувачів стійкість до інформаційного тиску, уміння бачити приховані смисли, виявляти маніпуляції та формувати аргументовану позицію.

Критичне мислення нині є важливою компетентністю вищої освіти, яка безпосередньо впливає на професійну успішність випускників. У різних галузях діяльності воно є основною умовою для ефективного розв'язання складних завдань, ухвалення виважених рішень та формування інноваційних ідей. Відповідно до цього постає потреба в системному впровадженні методів, спрямованих на його розвиток. У зарубіжних

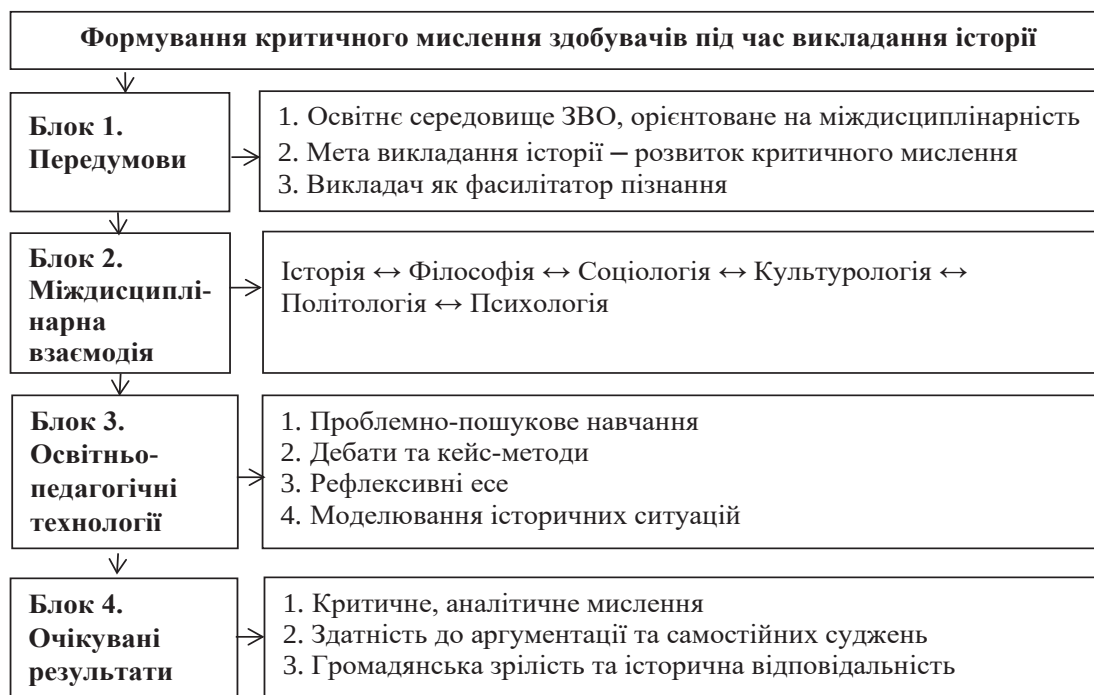

Рис. 1. Структурно-логічна модель формування критичного мислення здобувачів під час викладання історії

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 4; 12]

дослідженнях виокремлено низку операційних компонентів критичного мислення, серед яких основними є вміння аналізувати докази, відокремлювати релевантну інформацію від другої, оцінювати достовірність джерел, визначати переконливість аргументів, формулювати контраргументи, розпізнавати логічні помилки й приховані упередження, а також робити обґрунтовані висновки [8; 11]. Відповідно до цього критичне мислення дає змогу не лише підвищити якість інтелектуальної діяльності, а й розвинути здатність діяти розумно й ефективно в професійному та особистому житті. Воно вимагає дотримання інтелектуальних стандартів – логічності, точності, релевантності, глибини, ясності – і спирається на самооцінку, дисципліну й відкритість до нових поглядів. З удосконаленням цієї навички людина здобуває вміння мислити системно, чітко та багатовимірно, стає відповідальнішою, самокритичною, емпатійною та продуктивною [6, с. 200]. Критичне мислення – не просто інструмент інтелектуальної діяльності, а необхідна умова навчання впродовж життя, адаптації до змін і реалізації інноваційного потенціалу.

Науковці підкреслюють, що критичне мислення – це не лише здатність раціонально аналізувати факти, а й уміння розглядати будь-яке явище у взаємозв'язку з його соціальним контекстом, глибинними причинами та наслідками. Воно не формується автоматично під час вивчення дисциплін, а потребує системної педагогічної підтримки, цілеспрямованого тренування та створення освітнього середовища, яке стимулює рефлексію. Зокрема, у викладанні історії та соціально-політичних дисциплін доцільним є застосування проблемно-орієнтованого підходу, який передбачає колективне обговорення складних питань, роботу

в малих групах, формування навичок аргументації та захисту позиції [7, с. 194]. Така взаємодія розвиває здатність здобувачів не лише захищати власну думку, а й критично переосмислювати її, сприймаючи контраргументи. Під час дискусій учасники навчаються розпізнавати недоліки своїх аргументів, шукати переконливі докази та вдосконалювати логіку міркувань.

Отже, міждисциплінарне поєднання методів навчання – історії, філософії, психології та політології – створює оптимальні умови для становлення особистості, здатної не лише розуміти минуле, а й критично мислити, оцінювати сучасні події крізь призму історичного досвіду.

Для ефективної реалізації міждисциплінарного підходу в освітньому процесі доцільно визначити етапність діяльності викладача й здобувачів, що дає змогу системно та послідовно формувати критичне мислення. У табл. 1 відображено логіку освітнього процесу – від діагностики рівня мислення здобувачів до підсумкової рефлексії, де кожен етап має свою мету, зміст і очікуваний результат.

Наведені в таблиці 1 дані відображають логіку поступового формування критичного мислення здобувачів під час вивчення історії – від усвідомлення власного рівня пізнавальної активності до досягнення рефлексивної автономії. Така послідовність етапів засвідчує, що критичне мислення не може бути результатом спонтанного інтелектуального зусилля, воно формується як цілісна педагогічна система, де кожен компонент має чітке функціональне навантаження.

На діагностичному етапі реалізується принцип персоналізації навчання, що дає змогу викладачеві визначити когнітивні запити здобувачів і рівень їхньої готовності до аналітичної діяльності.

Таблиця 1

Етапи формування критичного мислення здобувачів під час викладання історії

Етап	Діяльність викладача	Активність здобувачів	Очікуваний результат
1. Діагностичний	Визначення рівня критичного мислення, аналіз пізнавальних інтересів	Самоаналіз, анкетування	Визначено вихідні позиції
2. Мотиваційно-цільовий	Постановка цілей, створення проблемних ситуацій	Усвідомлення потреби мислити критично	Мотиваційна готовність
3. Інтеграційно-змістовий	Поєднання історії з філософією, соціологією, культурологією	Робота з кейсами, аналіз документів	Розширення аналітичного поля
4. Аналітико-рефлексивний	Організація дискусій, дебатів, критичного аналізу джерел	Аргументація, зіставлення фактів, самооцінка	Становлення критичної позиції
5. Оцінно-підсумковий	Підбиття підсумків, оцінка змін у мисленні здобувачів	Рефлексія, самоаналіз	Усвідомлене критичне мислення

Джерело: сформовано автором на основі [10; 14; 16]

Мотиваційно-цільовий етап формує внутрішню установку на критичне осмислення історичного матеріалу, сприяючи переходу від репродуктивного типу мислення до аналітичного. При цьому особливу роль відіграє інтеграційно-змістовий етап, у межах якого реалізується міждисциплінарна взаємодія історії з філософією, соціологією, культурологією. Саме тут відбувається зміна пізнавальної парадигми: здобувач перестає бути пасивним споживачем фактів і стає активним інтерпретатором історичної дійсності.

Аналітико-рефлексивний етап поглиблює процес через організацію дискусій, дебатів та критичного аналізу джерел, що стимулює розвиток аргументаційних навичок, формування власної позиції та здатності до самооцінки. Оцінно-підсумковий етап спрямований на усвідомлення здобувачем власних когнітивних змін і трансформацію критичного мислення в елемент професійної культури майбутнього фахівця.

Таким чином, представлена модель не лише відображає послідовність розвитку критичного мислення під час вивчення історії, але й окреслює методологічний вектор сучасної історичної освіти, де переважають аналітичність, рефлексивність та міждисциплінарність. Реалізація такої структури забезпечує формування зрілої, інтелектуально автономної особистості, здатної критично оцінювати суспільні процеси, розуміти закономірності історичного розвитку й відповідально ухвалювати рішення в умовах інформаційної складності.

Сучасна система освіти України переживає період глибоких трансформацій, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до викладання історії. У цих умовах викладач уже не може бути лише передавачем знань – він стає фасилітатором аналітичного мислення, модератором інтелектуального пошуку й партнером у пізнавальному діалозі. Його завдання полягає в умінні поєднувати традиційні форми навчання з інноваційними технологіями, створюючи простір для активної взаємодії та рефлексії. В умовах становлення цифрового суспільства це означає орієнтацію на формування компетентностей, що виходять за межі суто предметного знання – критичного мислення, медіаграмотності, громадянської свідомості, комунікабельності й здатності до командної взаємодії. При цьому інтеграція мультимедійних засобів, інтерактивних платформ, ігрових технологій та інформаційно-комунікаційних інструментів перетворює навчання історії на динамічний, змістовний і доступний

процес. Водночас необхідно враховувати й сучасні виклики: нерівномірність технічного забезпечення ЗВО, недостатню підготовленість викладачів до роботи з цифровими ресурсами, а також ризик нівелювання ролі традиційних методів, які залишаються основою історичної освіти [13]. Ефективна модель сучасного викладання історії полягає не в заміні традиційних підходів, а в їхньому гнучкому поєднанні з інноваціями, що створює простір для аналітичного мислення й самостійних висновків здобувачів освіти.

Отже, інноваційні підходи до навчання історії відкривають перед викладачем можливість глибшого занурення здобувачів у розуміння значущості історичних подій. Застосування мультимедійних матеріалів – інтерактивних карт, візуалізацій, 3D-моделей та віртуальних турів – не лише підсилює емоційно-пізнавальний аспект навчання, а й сприяє системному розумінню історичних процесів. Таке освітнє середовище активізує аналітичну діяльність здобувачів, розвиває навички зіставлення фактів, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і побудови аргументованих суджень.

Водночас ефективність інноваційних підходів безпосередньо залежить від балансу між ними та традиційними формами навчання. Класичні історичні методи – робота з джерелами, критичний аналіз документів, історичні дискусії – залишаються опорними механізмами розвитку мислення. Їхнє гармонійне поєднання з технологічними можливостями створює «розумну синергію» педагогіки, що забезпечує цілісність і глибину засвоєння матеріалу.

Як зазначає Л. Козлова, інноваційне викладання історії у ЗВО має стратегічну мету, що полягає в підготовці здобувачів до усвідомленого аналізу складних суспільних процесів, розуміння помилок минулого та формування готовності до ухвалення рішень у сучасному світі. Розвивається їхня здатність до гнучкого мислення, творчого підходу, аргументованої комунікації та толерантності до різних поглядів – компетенцій, без яких неможливе формування зрілої громадянської позиції [14, с. 871].

Отже, міждисциплінарність у викладанні історії – не лише освітня тенденція, а й методологічна основа сучасної педагогіки. Саме міждисциплінарність дає змогу об'єднати знання з різних галузей – філософії, соціології, економіки, культурології, політології – у єдиний когнітивний простір, що стимулює аналітичне сприйняття історичних явищ. Такий підхід розвиває в здобувачів здатність

бачити багатовимірність процесів, аналізувати події не ізольовано, а в системі взаємозв'язків і впливів.

При цьому міждисциплінарна інтеграція сприяє розвитку основних компетентностей майбутнього фахівця – уміння аналізувати, порівнювати, аргументувати, формувати власну позицію, ґрунтуючись на даних із різних джерел. З позицій когнітивної міждисциплінарності така інтеграція є природним процесом людського пізнання, що ґрунтується на здатності до комунікації між різними «мовами знань» [16, с. 84]. Практична реалізація міждисциплінарних зв'язків у викладанні історії забезпечує глибше розуміння соціально-політичних і культурних процесів, активізує мислення здобувачів, підвищує мотивацію до навчання. Важливо також, щоб навчальні завдання мали проблемний, порівняльний і дослідницький характер, що сприятиме розвитку критичного мислення, інтелектуальної гнучкості та аналітичної культури. Отже, для демонстрації взаємозалежності міждисциплінарних складників процесу формування критичного мислення доцільно представити її у вигляді інтеграційної схеми, яка відображає концепцію взаємопроникнення наукових підходів: історія є в ній центральною ланкою, навколо якої групуються дисципліни, що поглиблюють інтелектуальне осмислення історичних процесів і явищ (рис. 2).

Отже, як показано на рис. 2, міждисциплінарна взаємодія відображає гуманітарний симбіоз, у межах якого кожна наука робить свій внесок у формування критичного мислення. При цьому історія є осередком, що об'єднує філософське осмислення, соціологічний аналіз, культурологічну інтерпретацію, політичне бачення та психологічні механізми пізнання. Така взаємодія створює динамічний простір для розвитку аналітичних і рефлексивних здібностей здобувачів

освіти, а критичне мислення формується не ізольовано, а внаслідок постійного діалогу між науками.

Висновки. Дослідження підтверджує ефективність міждисциплінарного підходу у викладанні історії як механізму цілеспрямованого формування критичного мислення здобувачів. Теоретичне обґрунтування дало змогу розробити структурно-логічну модель, яка окреслює послідовність етапів і взаємозв'язків між освітнім середовищем, інтеграційними механізмами дисциплін та результативними компетентностями, розв'язуючи завдання теоретичного конструювання моделі формування критичного мислення. Дослідження складників показало, що формування критичного мислення є поетапним процесом – від діагностики та мотивації через інтеграційно-змістовий блок до аналітико-рефлексивної та оцінно-підсумкової діяльності, що підтвердило доцільність поєднання історичного курсу з філософією, соціологією, культурологією та психологією для розширення аналітичного поля здобувачів освіти. Розроблена схема міждисциплінарної взаємодії демонструє практичні шляхи координації знань і методів різних гуманітарних дисциплін, що створює цілісний пізнавальний простір і сприяє становленню інтелектуальної автономії здобувачів.

Отже, запропонована модель, система складників і схема взаємодії формують узгоджену концептуальну основу, яку доцільно використовувати для модернізації курсів історії у ЗВО з метою розвитку аналітичності, аргументованості та рефлексії. У подальших дослідженнях варто зосередити увагу на емпіричній перевірці запропонованої моделі в різних освітніх контекстах, розробленні валідних діагностичних інструментів для оцінювання рівня сформованості критичного мислення, а також на впровадженні та аналізі ефективності міждисциплінарних освітніх програм у ЗВО.

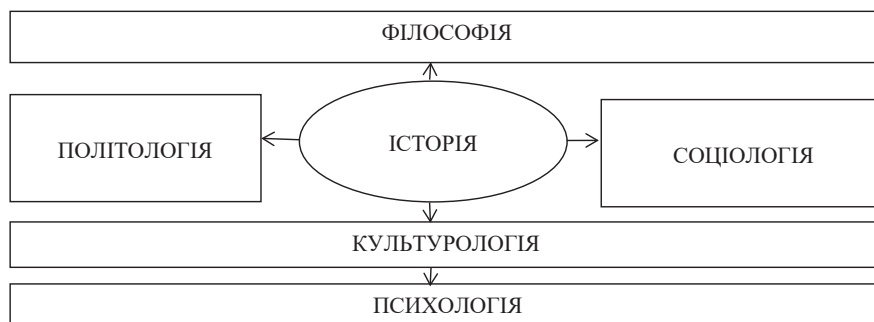

Рис. 2. Міждисциплінарна взаємодія формування критичного мислення

Джерело: сформовано авторами

Список літератури:

1. Арбелаз-Кампілло Д. Ф., Тацій В. Я., Рохас-Багамон М. Дж., Данильян О. Г. Значення критичного мислення в житті сучасного суспільства. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2020. № 3 (46). С. 11–27. DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.46.213223>
2. Лисянський П. Л. Використання освітнього процесу авторитарними режимами як інструмент ідеологічного підкорення населення. *Політикус*. 2024. № 4. С. 113–121. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.17>
3. Маринченко Г. М., Моцак С. І. Формування критичного мислення студентів під час дистанційного навчання. *Грааль науки*. 2021. № 4. С. 463–467. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-452-467](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-452-467)
4. Жумбей М. М., Руснак, Л. М., Лагодич, Т. С. Формування критичного мислення у студентів закладів вищої освіти. *Академічні студії*. 2024. № 4. С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.4.3>
5. Щербицька В. В., Письменна І. І., Голяк В. І. Розвиток критичного мислення студентів під час занять з іноземної мови у ЗВО. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2022. № 2 (24). С. 72–79. DOI: [10.32342/2522-4115-2022-2-24-7](https://doi.org/10.32342/2522-4115-2022-2-24-7)
6. Мединська С. І. Розвиток критичного мислення при формуванні іншомовної компетенції в підготовці фахівців для індустрії гостинності, туризму та міжнародного бізнесу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. № 1 (21). С. 198–204. DOI: [10.32342/2522-4115-2021-1-21-23](https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-1-21-23)
7. Скиртач В. М., Мартинов Р. С. Формування критичного мислення в процесі вивчення курсу «Соціально-політичні студії» у вищій школі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 2(2). С. 192–199. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_2-192-199
8. López-Fernández C., Tirado-Olivares S., Mínguez-Pardo R., Cózar-Gutiérrez R. Putting critical thinking at the center of history lessons in primary education through error- and historical thinking-based instruction. *Thinking Skills and Creativity*. 2023. Vol. 49. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101316>
9. Cases on Historical Thinking and Gamification in Social Studies and Humanities Education / M. Martínez-Hita, C. G Carrasco, P. Miralles-Martínez (Eds.). IGI Global, 2022. 368 p. DOI URL: <https://www.igi-global.com/book/cases-historical-thinking-gamification-social/294850> (date of access: 06.10.2025).
10. Gestsdóttir S. M., van Drie J, van Boxtel C. Teaching historical thinking and reasoning: teacher beliefs. *History Education Research Journal*. 2021. Vol. 18. № 1. DOI: <https://doi.org/10.14324/HERJ.18.1.04>
11. Dwyer C. P. An evaluative review of barriers to critical thinking in educational and real-world settings. *Journal of Intelligence*. 2023. Vol. 11. № 6. DOI: [10.3390/jintelligence11060105](https://doi.org/10.3390/jintelligence11060105)
12. Batdi V., Elaldi Ş., Özçelik C., Semerci N., Özkaya Ö. M. Evaluation of the effectiveness of critical thinking training on critical thinking skills and academic achievement by using mixed-meta method. *Review of Education*. 2024. Vol. 12. № 3. Article e70001. DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.70001>
13. Гончарук В. А., Дрогомирецька Л. Р., Петрова Н. О. Викладання історії України через призму сучасних педагогічних технологій. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14557552>
14. Козлова Л. Б. Інноваційні підходи до викладання історії у закладах вищої освіти: від традиційних методів до цифрових ресурсів. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8. С. 865–872. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-865-872](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-865-872)
15. Хоменко О. В. Міждисциплінарна інтеграція як механізм формування професійної мовної особистості. *Педагогічні науки*. 2019. №88. С. 144–149. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-88-24>
16. Марчук І., Нагорна Н., Іванова Н. Міждисциплінарна інтеграція у процесі викладання гуманітарних дисциплін в закладах вищої освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2024. №1. С. 81–91. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.1.2024.302202>

Shelkunova N.L., Balycheva L.V. INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN TEACHING HISTORY FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING

The modern higher education system requires new approaches to teaching history that integrate the humanities, social sciences, and cognitive sciences. Interdisciplinarity is not only a methodological principle but also a tool for developing students' critical thinking, analytical autonomy, and ability to reflect. The purpose of this article is to provide a theoretical justification and practical modeling of interdisciplinary approaches to teaching history in higher education institutions (hereinafter referred to as HEIs) as an effective tool for developing critical thinking in students. The research methodology is based on the application of systemic, competency-based, and activity-based approaches, as well as elements of pedagogical modeling, which made it possible to form a comprehensive model of integrated history teaching. Methods of analysis, synthesis, comparison, pedagogical design, logical generalization, and structural-functional modeling were applied.

The research results reflect the construction of three vectors of the interdisciplinary approach. The first vector is represented in a structural-logical model of critical thinking formation, which outlines the relationship between the educational environment, integrative mechanisms of disciplines, and effective competencies. The second vector consists in systematizing the components of critical thinking formation aimed at its consistent development in students while studying history. The third vector substantiates interdisciplinary interaction, demonstrating the harmonious synergy of history with the humanities. The research findings confirm that the introduction of an interdisciplinary approach to teaching history contributes to a deeper understanding of socio-cultural contexts, the development of analytical thinking, and the formation of argumentation and reflection skills. The model proposed by the author, the components of critical thinking formation, and the scheme of interaction between disciplines create the conceptual basis for a modern system of historical education in higher education institutions, which is focused on the formation of intellectual autonomy of students and their readiness for a conscious civic position.

Key words: *interdisciplinarity, integrative education, model of thinking formation, cognitive reflection, higher education methodology.*

Дата надходження статті: 18.10.2025

Дата прийняття статті: 30.10.2025

Опубліковано: 30.12.2025